

Número monogràfic

**Propostes de formació
sobre la intervenció
amb joves en contextos
d'immigració**

Pedagogia i Treball Social

Revista de Ciències Socials Aplicades

Dipòsit Legal: GI.904-2010
ISSN: 2013-9063

Universitat
de Girona

Serra, C., Shaimi, M. (2020)

"El reconeixement. Eix de les polítiques d'integració?"

Pedagogia i Treball Social. Revista de Ciències Socials Aplicades
Vol. 9. Núm. 2: 117-132

Carles Serra¹

Mostafâ Shaimi¹

Resum

A l'article es presenta la manera com diversos autors han entès el concepte "reconeixement" i han proposat d'aplicar-lo per a orientar les polítiques en relació a les persones i col·lectius que s'identifiquen com a "minories ètniques" o "persones immigrades". Al text es defensa que algunes de les interpretacions que s'han fet d'aquest concepte són especialment útils i ens ajuden a entendre alguns dels problemes i conflictes que aquestes persones i col·lectius fan front. A l'article es valoren especialment les aportacions d'aquells autors que han sabut fer una interpretació del reconeixement allunyada de la seva dimensió comunitària i lligada a la reivindicació de les identitats. També es defensa que aquesta perspectiva és interessant en la mesura que ens allunya d'altres conceptes (com ara "integració" o "sentiment de pertinença") que posen el seu focus més en les persones que són objecte de les polítiques, més que no en les polítiques mateixes. En tercer lloc, es posen alguns exemples d'accions de reconeixement i de manca de reconeixement per mostrar com el pla de

---

1. Universitat de Girona

treball que es desprèn d'aquestes polítiques pot estar molt allunyat del comunitarisme i de la reivindicació de les identitats, dues tendències amb què sovint se les associa a l'hora de fer la crítica a les polítiques de reconeixement. Finalment, es planteja la necessitat d'identificar pràctiques de reconeixement en l'àmbit local i de donar-les a conèixer.

Paraules clau: reconeixement, minories, integració, identitat, menyspreu

---

Abstract

The article presents the way in which various authors have understood the concept of “recognition” and they proposed to apply it to guide policies in relation to individuals and groups who are identified as “ethnic minorities” or “immigrated people”. The text argues that some of the interpretations that have been made about this concept are especially useful and they help us to understand some of the problems and conflicts that these people and groups face. The article especially values the contributions of those authors who have been able to make an interpretation of recognition far from its community dimension and linked to the vindication of identities. It is also argued that this perspective is interesting insofar as it takes us away from other concepts (such as “integration” or “sense of belonging”) that put their focus more on the people who are the object of the policies, rather than on the policies themselves. Thirdly, some examples of recognition and lack of recognition actions are given to show how the work plan that emerges from these policies can be very far from communitarianism and the vindication of the identities, two tendencies with which they are often associated when criticizing recognition politics. Finally, we present the need to identify recognition practices at the local level and to make them known.

Keywords: recognition, minorities, integration, identity, contempt

El concepte és controvertit i entorn seu s'han desencadenat debats carregats de passió i, com la majoria dels debats d'aquestes característiques, el seu origen s'ha de situar en les maneres completament divergents com s'ha entès el concepte i la proposta política i de treball que duu associada. Possiblement el pecat original del concepte és que neix de la mà de teòrics que l'associen al comunitarisme i les polítiques de la identitat, i se l'aproprien activistes, polítics i moviments socials que veuen en la defensa de la identitat (ètnica, nacional, de gènere, sexual...) una de les claus de volta (si no "la" clau) de la seva lluita.

Altres pensadors, però, així com altres activistes, polítics i moviments socials, han sabut treballar amb una dimensió menys "identitària" del concepte i més orientada als "drets" (al reconeixement de drets), que a nosaltres ens sembla especialment interessant. Val a dir que aquesta dimensió ja la trobem en l'obra de referència de Charles Taylor (1991, 1994), probablement la que fa que el debat entorn al reconeixement i les tensions que es generen entre liberalisme i comunitarisme, comencin a ser discutides i revisades. Però Taylor està més preocupat a ordenar aquest debat i fonamentar adequadament des de la filosofia política la seva aposta pel reconeixement (tasca a la que un altre canadenc, Will Kymlicka (1999), també s'hi ha abocat, contribuint a capgirar molts tòpics mal fonamentats que contraposaven el liberalisme amb el comunitarisme i les identitats); s'ha preocupat més a fonamentar el debat, dèiem, que no pas a analitzar l'impacte social i humà del reconeixement i del que genera la seva absència, un impacte que justifica la necessitat d'impulsar polítiques orientades per aquesta reflexió prèvia.

Charles Taylor proposa un model polític normatiu que ha de millorar el liberalisme convencional a l'hora de tractar (principalment) el multiculturalisme, entenent que la democràcia liberal (l'ideari i les polítiques associades al liberalisme) no estan preparades per a pensar, relacionar-se i gestionar les diferències (principalment les ètniques i/o nacionals) que al món d'avui es fan dia a dia més evidents i exigeixen ser ateses. En aquest sentit, la política del reconeixement que proposen Taylor, Kymlicka i altres, vol ser un pas cap a una nova forma de liberalisme que vagi més enllà de la displícit tolerància amb què el liberalisme convencional ha abordat

la idea del respecte a les diferències (entenent que sota aquest concepte del que s'està parlant és de minories²).

Ens sembla més interessant l'aportació del filòsof i sociòleg Axel Honneth, membre destacat de la tercera Escola de Frankfurt, i que és en bona mesura deutor de Taylor, però que té un punt de partida i uns objectius molt diferents, en base als quals la seva reflexió ens fa més fàcil d'avançar cap a una idea i unes polítiques de reconeixement que deixin enrere la dimensió comunitarista i identitària que abans hem esmentat.

Les aportacions de Honneth ens semblen interessants perquè apel·len directament a les persones que són víctimes d'un dèficit de reconeixement o d'un reconeixement negatiu (a elles o als col·lectius dels que se'n consideren part, cosa que fa que la identitat segueixi essent present en l'anàlisi), per a reivindicar-ne el respecte (tots ens hem de sentir reconeguts, interpel·lats, tinguts en compte) més que no pas un percentatge de participació, ni l'acceptació d'uns límits comunitaris que elevin l'estatus de determinades comunitats, les reïfiqui i acabin subsumint els individus que en són membres. Els problemes entorn al reconeixement, analitzats des d'aquesta perspectiva, tenen unes implicacions psicològiques i socials evidents (es coven a l'estómac de qui els pateix i poden revelar-se de les formes més diverses), cosa que ens pot ajudar a entendre la manera com moltes persones minoritzades (menyspreades) viuen i expressen aquesta seva situació (Wieviorka, 1999, 2001; Eserverri, 2007, Kazyrytski, 2013).

D'aquesta manera, Honneth sap transformar un discurs que podria ser conservador, que podria mirar al passat (les identitats al servei d'un projecte comunitari i de resistència, com explica molt bé Castells (1997: 28-34)), en un discurs clarament social i vinculat a la defensa d'uns drets que es reclamen com a universals (el que Castells anomena identitats al servei d'un projecte de transformació social). No només això, sinó que, entenent-lo d'aquesta manera, el concepte reconeixement (així com el projecte polític i el programa de treball que se li hauria d'associar) ens ajuda a descobrir quins efectes té la seva absència

---

2. Aclariment no gens banal, atès que els qui es mostren crítics amb les polítiques de reconeixement de caràcter més clarament identitària, passen per alt i no es mostren igualment crítics amb les accions de reafirmació identitària promogudes pels estats i les institucions de la majoria, que al cap i a la fi també són polítiques identitàries i de reconeixement, si bé de la identitat i de reconeixement dels atributs propis de la majoria (una forma més de nacionalisme/identitarisme "banal" esplèndidament descrit per Billig (2006)).

(el menyspreu) i què és el que pot acabar desencadenant a mig termini (les reaccions a aquest menyspreu), fent possible, d'aquesta manera, interpretar i entendre revoltes, violències, projectes polítics, odis i frustracions que si bé es poden expressar o canalitzar en clau identitària, el seu origen no rau en la identitat, sinó en una desigualtat de drets que pot ser radical i que és clarament política, legal i social (com veurem que planteja Javier de Lucas (2012), que de fet segueix fil per randa a Honneth i, en part, a Fraser)³.

Val a dir que l'interès que ha generat la perspectiva de Honneth i la seva manera de mostrar el revers del reconeixement, ha estat prou gran com perquè molts pensadors de l'àmbit social l'hagin assumit i parlin de la "societat del menyspreu" com a punt de partida des del qual podem entendre múltiples fenòmens que ens interpel·len, i com a concepte amb el qual podem caracteritzar, d'un sol cop, l'essència mateixa de la nostra societat. Perquè s'entengui: l'utilitzen amb el mateix èxit, acceptació i normalitat, amb què fa dècades es va començar a emprar el concepte (la metàfora) de la societat líquida proposat Zygmunt Bauman (2007)⁴.

La reflexió de Honneth entorn al reconeixement neix, segons ell mateix explica (2009), en adonar-se com la teoria crítica no havia pres en consideració l'existència de lluites que no estaven motivades per interessos econòmics, l'existència de lluites que ell qualifica com a lluites "morals". L'omissió d'aquesta dimensió "moral" crida l'atenció, diu Honneth (1997), quan "els aixecaments revolucionaris tenen la seva força impulsora, més enllà de l'escassetat econòmica i l'opressió, en la sensació de dignitat ferida" (1997, citat a Matijasevic i Ruiz 2012: 117). La seva teoria del reconeixement, parteix d'aquí, de la constatació que els greuges morals i el patiment que generen són a l'origen de molts conflictes i de moltes demandes, i orienten l'acció de molts moviments socials. Explorar el reconeixement (i la seva absència) implica, doncs, explorar un espai de lluita, de conflicte eminentment social. Considerar-lo

---

3. Ens sembla interessant analitzar des d'aquest punt de vista la dimensió (i en alguns casos, la deriva) que entenem identitària de molts plantejaments del pensament decolonial, un corrent que en les darreres dècades ha agafat força i que avui és el referent dominant de l'activisme antirracista i, especialment, d'aquell que és protagonitzat pels membres dels col·lectius que es consideren víctimes del racisme i de l'herència colonial d'Occident. Pel que fa a la comprensió dels fenòmens que genera la negació de reconeixement (el menyspreu), pensem que és d'especial interès la lectura del llibre de Houria Bouteldja (2017), *Los blancos, los judíos y nosotros. Hacia una política del amor revolucionario*. Madrid: Akal.

4. Qui, per altra part, també és autor del llibre *Vidas desperdiciadas: la modernidad y sus parias* (2005) en què, des d'una perspectiva ben diferent, analitza una realitat propera a la de molts sectors de població víctimes del menyspreu que analitza Honneth.

aliè a l'àmbit de la política, és negar-se a reconèixer la seva força (quan és, d'altra banda, evident) i negar-se a veure que les dimensions d'això que se n'ha dit "reconeixement" (així com la seva absència) van molt més enllà del camp de les identitats.

Honneth considera que el reconeixement és necessari per a que la persona tingui confiança en ella mateixa, es senti portadora dels mateixos drets que té qualsevol ciutadà, i senti que tot allò que li és propi i valora és respectat per la resta de la societat (institucions incloses). Però per a Honneth tan important és aquesta lectura en positiu, com la lectura que se'n pot fer en negatiu: l'absència de reconeixement genera ferides i patiment moral, unes ferides que les polítiques, accions i relacions de reconeixement haurien de curar o d'evitar.

Honneth identifica tres formes de menyspreu (la humiliació física i el maltractament; la privació de drets i l'exclusió social; el menyspreu de les formes de vida i conviccions, l'estigmatització) a cadascuna de les quals li correspon una forma específica de reconeixement: reconeixement de l'altre a través de l'amor i les cures; respecte moral equivalent al que es concedeix a qualsevol altra persona; solidaritat, lleialtat, atenció i acceptació social en condicions d'igualtat⁵. Evidentment, cridar l'atenció sobre el reconeixement (i el seu contrari, el menyspreu) no implica en absolut que haguem de considerar que la reivindicació d'aquest àmbit, d'aquesta dimensió, s'hagi de situar per sobre d'altres àmbits i dimensions tradicionalment presents en la reflexió entorn a les formes de desigualtat i entorn a la justícia. Honneth posa llum sobre una dimensió que havia estat menystinguda i assenyala que hi ha una dimensió de la injustícia i la desigualtat que ha estat mancada d'atenció⁶. Però es tracta d'una dimensió més de la injustícia i la desigualtat.

Fraser (1997) desenvolupa aquesta línia quan argumenta que no podem oposar les polítiques de redistribució a les polítiques de reconeixement, que no es tracta d'esferes separades i no té sentit que s'estableixi un debat entre les que defensen unes polítiques i els que defensen les altres, atès que ambdues dimensions (redistribució i reconeixement) s'entrecreuen i el repte està a desenvolupar en una teoria y una proposta d'acció política que les integri:

---

5. Matijasevic i Ruiz (2012: 120) recullen en una taula les formes de menyspreu, de reconeixement i les obligacions morals que cadascuna comporta, a partir del que el mateix Honneth desenvolupa en diferents textos.

6. Com també ho fa Taylor (1996) quan aporta llum sobre què és el que ha provocat que en la societat actual la identitat es valori de manera diferent a com es feia abans de la modernitat (abans venia donada per la posició que cadascú ocupava en la societat, amb l'adveniment de la modernitat passa a ser concebuda com una construcció de l'individu). Per la seva part, Castells (1997) aporta altres arguments per entendre el paper que juga la identitat, no ja entre el que Taylor anomena "els moderns", sinó en la societat de la informació / societat xarxa de la darrera dècada del segle XX i les que portem del XXI.

“Mientras que uno de los bandos insiste en asumir posiciones retrógradas afirmando que ‘es la economía, estúpido’, el otro responde en tonos hipersofisticados ‘es la cultura, estúpido’. Ambos eluden las que considero como tareas cruciales del ‘postsocialismo’: primero, cuestionar la distinción entre cultura y economía; segundo, entender cómo las dos esferas actúan conjuntamente para producir injusticias; y tercero, descubrir cómo, en tanto prerrequisito para remediar las injusticias, las exigencias de reconocimiento pueden ser integradas con las pretensiones de redistribución en un proyecto político omnicompreensivo”. (Fraser, 1997: 6)

Fraser (2000) considera que algunes polítiques de reconeixement han contribuït a la redistribució del poder i de la riquesa. No té sentit, doncs, que contraposem aquestes polítiques amb les d'igualtat i emancipadores. De fet, Fraser mostra les interaccions entre les diverses formes d'injustícia i assenjala que existeixen eixos o condicions de desigualtat, com ara el gènere i la “raça”, que poden considerar-se “bivalents” (és a dir, que són sistemes d'opressió que generen tant una forma d'injustícia com l'altra). Evidentment, això reforça la necessitat d'abordar totes dues formes d'injustícia i d'atendre tant les necessitats de redistribució, com les de reconeixement. Val a dir, altra vegada, que aquesta crida de Fraser per abordar totes dues formes d'injustícia, per analitzar de quina manera interaccionen i per generar una teoria que les integri, ja estava present en els treballs de Taylor i especialment en els de Honneth. El que canvia és l'èmfasi que Fraser posa en aquesta integració i que la seva anàlisi revisa insistentment la dualitat redistribució-reconeixement i permet reflexionar, també, sobre els riscos de posar l'èmfasi en una dimensió o en l'altra⁷. Per això es mostra crítica amb el que denomina el “model de la identitat” i quan parla de reconeixement, parla d'un “reconeixement d'estatus” que el que cerca és una interacció entre tots com a *iguals* (Fraser, 2008). Però, com hem dit, Honneth, ja tenia present aquesta tensió. No només això:

[Honneth (2010)] “Señala, además, que la crítica de Fraser es consecuencia de un malentendido anclado en la de reducir el reconocimiento al reconocimiento cultural de las diferentes formas de vida, es decir, las reivindicaciones formuladas en el con-

---

7. Així, per exemple, adverteix dels perills associats a la perspectiva del reconeixement: reificació, descentrament i desenquadrament (reificació de les “diferències”, de les “comunitats”; descentrament, perquè pot contribuir a desplaçar el debat cap a qüestions identitàries i allunyar-lo del que considera avui són les qüestions clau: la igualtat i la redistribució; i desenquadrament, perquè segueix fent propostes i abordant les problemàtiques des d'un marc estatal-nacional, quan l'origen dels problemes desborda àmpliament aquest marc) (Fraser, 2000, 2008).

texto de la política de la identitat, malentendido que, a su juicio, ha sido provocado, sobre todo, por Taylor”. (Matijasevic i Ruiz, 2012: 127)

Charles Taylor s’aproxima a la idea del reconeixement a partir de la seva reflexió entorn a la “identitat”. Per a Taylor la imposició d’identitats negatives és un instrument d’opressió cap a determinades comunitats, a més d’una expressió de la manca de respecte que pateixen⁸. Honneth, en canvi, s’aproxima al reconeixement com a forma de “respecte” i està vinculat a la idea d’“estatus”, de ser considerat moralment igual i valuós. En aquest sentit, Honneth allunya el reconeixement del camp de la identitat (de les identitats), per situar-lo com una dimensió més (fins no fa gaire, oblidada) de la “igualtat”. I, com dèiem, Fraser també l’entén a partir d’aquesta idea de l’“estatus”:

“Para Fraser (2000), más que un asunto de identidad, se trata de una cuestión de estatus, un problema de estructuras de interpretación y de valoración que impiden la participación equitativa en la vida social, lo que conlleva subordinación social. [...] Al considerar que la falta de reconocimiento puede reflejarse en el ámbito jurídico, en las políticas gubernamentales, en los códigos administrativos y en las prácticas profesionales, así como institucionalizarse informalmente en costumbres y prácticas sociales, el modelo propuesto por Fraser (2000) implica examinar los valores culturales institucionalizados y transformar aquellos que generan subordinación:

En el caso de que dichos modelos conformen a dichos actores como iguales, capaces de participar a la par unos con otros en la vida social, entonces podremos hablar de reconocimiento recíproco e igualdad de status. Cuando, por el contrario, dichos modelos conformen a determinados actores como inferiores, excluidos, absolutamente otros, o simplemente invisibles, en otras palabras, no como a plenos participantes en la interacción social, entonces podremos hablar de falta de reconocimiento y subordinación de status. (Fraser, 2000, p. 61)”
(Matijasevic i Ruiz, 2012: 127).

---

8. És el que Ogbu i altres, molts anys abans, havien qualificat com a “explotació expressiva” (“dominant group’s expressive exploitation of the minorities” (Ogbu 1986, 1987; DeVos 1980; Wagatsuma & DeVos 1984; DeVos & Suárez Orozco 1990) a propòsit de la seva reflexió sobre les dificultats i les trajectòries vitals dels infants i joves membres de minories ètniques. Reflexió que, per altra part, posa en evidència l’impacte que l’“explotació expressiva”, el “menyspreu” o la “manca de reconeixement” tenen en la generació i el manteniment i la justificació de les desigualtats (netament econòmiques, socials, no identitàries) a què es veuen sotmeses persones que identifiquem amb determinats col·lectius.

És aquesta manera d'entendre el reconeixement la que ens sembla especialment productiva i interessant, la que el vincula no només a la identitat, sinó també al reconeixement polític, legal, cívic, social i cultural (*cultural*, que no és sinònim d'identitari). La negació de la nacionalitat o de la plenitud de drets polítics i de ciutadania són, des d'aquest punt de vista, una manca radical de reconeixement, una forma radical de menyspreu dolorosa que hem de tenir present i corregir; la negació de valor de les aportacions culturals definides com a “altres” i la seva invisibilització en l'espai públic (en les programacions culturals, els currículums educatius, els mitjans de comunicació) o la seva ubicació en contextos “especials” (com a part de les polítiques socials o de les estratègies d’“atenció a la diversitat”), mentre que les aportacions de la “majoria” tenen tots els altaveus a la seva disposició i son mereixedores d'una valoració que se suposa que s'aplica amb criteris d'universalitat, és una forma de desigualtat, d'exclusió i de menyspreu dolorosa que hem de tenir present i corregir; que uns barris històrics mereixin una atenció que no es presta als barris on viuen els “novinguts”, els pobres, els “negres”, els gitanos,... els “altres”, és una forma de desigualtat, d'exclusió i de menyspreu dolorosa que hem de tenir present i corregir; i considerar que aquesta exigència d'atenció (de reconeixement) és una exigència que es fa en clau identitària és ignorar (volgudament o no) que el biaix identitària és en el punt de partida d'una acció política i social profundament desigual i que hauríem d'entendre l'exigència de corregir-les com una exigència d'igualtat (redistributiva, si es vol).

Aquesta manera d'entendre el reconeixement (de drets, d'igualtat, de ciutadania, de respecte) és la que es va estenent cada vegada més entre cada vegada més experts i representants de les més diverses disciplines. Per exemple Boaventura de Sousa Santos, sociòleg, la incorpora al seu discurs (sense deixar d'estar alerta contra els excessos culturalistes i insistint que no hi pot haver reconeixement sense redistribució (Santos, 2003)), que canvia la idea de “menyspreu” de Honneth, per la de “no existència” (que al cap i a la fi desenvolupa la idea de “la zona del no ser” proposada per Fanon (2009, original de 1952)) i situa la idea del reconeixement en el terreny de joc de l'antiracisme i del pensament decolonial)⁹.

---

9. La proposta de Santos (2006) de fer una “sociologia de les absències” també ens ajuda a trencar amb aquesta idea que les polítiques de reconeixement són polítiques d'identitat, quan del que es tracta és d'entendre per què unes presències s'entenen com a legítimes (normals, fruit del valor que tenen, apreciable des de criteris racionals, absoluts), mentre que altres (les habitualment absents), si reivindiquen la seva presència, s'entén que ho fan com a resultat d'una reivindicació particular o identitària.

O el filòsof Daniel Innerarity, que a *Políticas del reconocimiento* (2009) també explora les possibilitats que ofereix el principi del reconeixement quan el plantejem més enllà dels límits estrictes de la identitat i ens adonem que no té tant d'alternativa, com d'extensió de la redistribució. Així mateix, el planteja més en termes de “participació” (el “qui” també importa, diu) i de respectar la capacitat de cadascú de participar en els processos que condicionen la pròpia existència (capacitat que es veu clarament limitada –d’arrel– per algunes lleis d’estrangeria, per exemple).

També Daniel Innerarity (i Waltzer (1982), Jordan (1994) i Heckman (2004), que el mateix Innerarity cita) insisteixen en la idea de Santos que presentàvem a la nota 8, i sobre la que insistim perquè ens sembla fonamental i tot així sovint tendim a negligir:

“Existe la diferencia y existe el poder. Y quien tiene el poder decide el significado de la diferencia (Jordan, 1994: 197). Hay una identidad velada en el centro de la política liberal, en el que otras identidades sólo pueden comparecer en tanto que otras. Sólo hay espacio para dos entidades: el ciudadano normal y el otro (Hekman, 2004: 58). [...] Dicho de otra manera, en una analogía propuesta por Michael Walzer: que el estado o el orden constitucional se separe de la nacionalidad, del mismo modo que consiguió separarse de la religión, tras los conflictos interreligiosos que marcaron el comienzo de la modernidad, y corrija así los prejuicios causados por el privilegio concedido a una identidad que se suponía homogénea (Walzer 1982). Éste es uno de los motivos por los que en ocasiones puede ser necesario corregir la representación, no para que ésta refleje como un espejo a la sociedad, sino para evitar la dominación histórica de ciertos grupos por otros”.

(Innerarity,2009: 8)

Javier de Lucas, catedràtic en filosofia del dret, també segueix a Honneth, especialment quan Honneth situa les polítiques del reconeixement entre les polítiques que tenen com a prioritat la igualtat, enlloc de la diferència o la identitat (de Lucas evita les polítiques d’identitat i, en general, les que emfasitzen les diferències culturals); segueix al Honneth que entén el reconeixement com una qüestió d’igualtat i de drets, no de diferència; i al Honneth que, segons de Lucas, afirma que “lo único que el reconocimiento añade, respecto a la teoría de la redistribución, es la noción de dignidad, que no está asegurada simplemente con la igualdad de derechos, aunque sin ella no puede existir” (de Lucas, 2012: 14). I seguint aquest

Honneth, de Lucas ens adverteix de “la importancia del sentimiento de menosprecio como obstáculo mayor para los procesos de integración que debieran constituir el objetivo de toda política de inmigración que se pretenda legítima y eficaz” (2012: 17). És evident, diu (i nosaltres coincidim amb ell), que l'assentament de les persones que han immigrat és una realitat i que no es pot mantenir la seva invisibilitat sense conflicte, ni tampoc no es pot seguir negant drets a aquesta població i reservant-los només als “autèntics ciutadans”. Això és el que s'està fent ara (amb el nostre suport o la nostra ignorància –autèntica o fingida–) i això ens aboca a una societat que potser no serà (si no ho és ja) només de menyspreu, sinó també d'indignació, de conflicte, d'odi i de violències.

La lectura de de Lucas ens sembla interessant perquè la seva mirada de jurista ens fa adonar de les hipocresies del marc normatiu europeu que el 1999 ja parlava de desenvolupar unes “polítiques d'integració” que es definien com “un procés bilateral que comporta reconeixement de condicions d'igualtat i per tant de capacitat com agents dels mateixos immigrants, que no són –no han de ser– simples subjectes passius d'aquestes polítiques”¹⁰. Efectivament, es tracta de “només” recomanacions. Possiblement per això s'han fet tan pocs avenços en aquesta direcció... Tan pocs que, el 2012, de Lucas encara considerava que els dos dèficits més importants de les polítiques europees d'integració eren (i vist el que (no) s'ha fet des del 2012 fins avui, podem dir que “són”):

1. La negativa a reconèixer el reagrupament familiar com a dret i com a condició de qualsevol política d'integració exitosa.
2. La negativa al reconeixement de la igualtat en l'accés als drets polítics plens per a la població immigrada que resideix de manera estable als països de la Unió Europea.
(de Lucas, 2012: 24)

En altres paraules: **1.** vivim en una societat amb ciutadans de primera i “ciutadans” de segona (les cometes són necessàries atès que el “de segona” entre en clara contradicció amb el concepte de ciutadania); **2.** aquesta desigualtat no està provocada per l'existència de minories autòctones fanàtiques i excloents, sinó per uns marcs legals que estableixen per llei aquesta desigualtat; i **3.** de Lucas entén que el reconeixement (en aquest cas legal, i

---

10. Recomanacions del Consell Europeu de Tampere, celebrat el 15 i 16 d'octubre de 1999.

que doni prioritat al principi d'igualtat de dret i dignitat entre totes les persones) és la via per a avançar cap a la construcció d'una societat més justa i, finalment, més cohesionada.

De Lucas, ja ho hem dit, no és sociòleg, però ens recorda que des de les ciències socials s'ha aportat informació suficient que acredita que l'absència de reconeixement i la limitació dels drets de participació política que comporta, és una de les principals causes que aboquen les persones immigrades a la indefensió social i laboral a què molt sovint es veuen sotmeses. De Lucas esmenta Stolke (2004), però molt especialment l'informe *Banlieue de la République*, dirigit per Gilles Kepel (2012), sobre les dues ciutats perifèriques (Clichy-sur-Bois y Montfermeil) on va haver-hi una onada d'aldarulls el 2005. Segons l'informe, l'origen dels aldarulls no el podem atribuir només a qüestions religioses i identitàries, sinó que cal cercar-lo en la marginació i el menyspreu que pateix la població que viu en aquestes ciutats, en la seva estigmatització (se'ls presenta com una amenaça per a la resta de ciutadans) i en la desídia, l'abandonament i la ignorància amb què els ha tractat la societat civil i l'Estat.

Podríem tornar ara al títol de l'article: té sentit proposar el reconeixement com un dels eixos de les polítiques d'integració? Pensem que entès d'aquesta manera és evident que sí. Sí si l'entendem com una obligació moral, l'obligació de tractar amb respecte i reconèixer la dignitat de totes les persones amb qui convivim; el reconeixement polític entès com al reconeixement del dret a la participació política; el reconeixement legal entès com la necessitat d'abolir qualsevol llei que discrimini per qüestions d'origen o nacionalitat (que és el que fa la llei d'estrangeria); el reconeixement cívic que implica la igualtat de tracte de tots els ciutadans (i això hauria de ser sinònim –però no ho és– de “totes les persones”, siguin aquestes gironines de tota la vida o gitanes o acabades d'arribar, pobres o benestants, cultes o presumptament analfabetes); el reconeixement i la valoració de totes les tradicions culturals (perquè el respecte és compatible amb la possibilitat de discrepar i de ser crítics amb pràctiques, creences i interpretacions concretes, com ho hem estat amb pràctiques, creences i interpretacions de la nostra mateixa tradició).

I sí, perquè en parlar de reconeixement ens adrecem a tothom i a totes les institucions. Massa sovint hem posat el carro davant del bou i hem decidit treballar per a la integració de les persones que considerem que no estan integrades, quan no hem analitzat fins a quin punt són els nostres mecanismes (socials i institucionals) els que fan difícil

aquesta integració¹¹. De la mateixa manera que sovint hem discutit entorn al sentiment de pertinença, que resulta estrany que el vulguem obtenir sense generar les condicions perquè aquest sentiment sigui possible¹². D'altra banda, no deixa de ser estrany que vulguem fer polítiques públiques per a generar sentiments, quan encara no hem estat capaços de posar en marxa polítiques públiques (i dinàmiques socials) orientades a atendre qüestions molt més bàsiques i universals.

Bibliografia

- Bauman, Z. (2005). *Vidas desperdiciadas: la modernidad y sus parias*. Barcelona: Paidós.
- Bauman, Z. (2007). *Tiempos líquidos. Vivir en una época de incertidumbre*. Barcelona: Tusquets.
- Billig, M. (2006). *Nacionalisme banal*. Catarroja-València: Afers-Universitat de València.
- Bouteldja, H. (2017). *Los blancos, los judíos y nosotros. Hacia una política del amor revolucionario*. Madrid: Akal.
- Carrasco, S., Pàmies, J. i Ponferrada, M. (2011). "Fronteras visibles y barreras ocultas. Aproximación comparativa a la experiencia escolar del alumnado marroquí en Cataluña y mexicano en California", *Migraciones*, 29, 31-60.
- Castells, M. (1997). *La era de la información. Economía, sociedad y cultura. Vol. 2 El poder de la identidad*. Madrid: Alianza.
- de Lucas, J. (2012). "Sobre los fundamentos de la igualdad y el reconocimiento. Un análisis crítico de las condiciones de las políticas europeas de integración ante la inmigración".

---

11. L'excel·lent article de Carrasco, Pàmies i Ponferrada (2011) aporta gran quantitat d'exemples de com els dispositius que generem per a la integració (en aquest cas, dispositius escolars) esdevenen autèntics mecanismes de negació i de menyspreu, que el que generen és l'efecte contrari: allunyament, tancament i ressentiment.

12. Això, de Lucas ho planteja d'aquesta manera: hem d'entendre "la *participación política* de los inmigrantes como parte sustancial e incluso prioritaria en las políticas de inmigración", perquè "si no se logra crear el vínculo social y político, la conciencia de que no sólo se pertenece, sino que se es reconocido como sujeto en condiciones de igualdad, no habrá integración" (de Lucas, 2012: 35).

A: De Lucas, J. *Inmigración e integración en la UE. Dos retos para el siglo XXI*. Bilbao: EUROBASK, Consejo Vasco del Movimiento Europeo, 36–44.

de Lucas, J. (2017). “Sobre el pluralismo político y los límites jurídicos del reconocimiento de las diversidades culturales”. A Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. *Democracia constitucional y diversidad cultural*, 29–40.

DeVos, G.A. (1980). “Ethnic adaptation and minority status”. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 11 (1), 101–125.

DeVos, G.A. i Suárez-Orozco, M. (1990). *Status Inequality: The Self in the Culture*. Londres: Sage

Eseverri, C. (2007). “La ‘revuelta urbana’ de los hijos de los inmigrantes en Francia”, *Migraciones Internacionales*, 4 (2), 189–200.

Fanon, F. (2009). *Piel negra, máscaras blancas*. Madrid: Akal.

Fraser, N. (1997). *Iustitia Interrupta: Reflexiones críticas desde la posición “postsocialista”*. Bogotá: Siglo de Hombres.

Fraser, N. (2000). “Nuevas reflexiones sobre el reconocimiento”. *New Left Review*, 4, 55–68.

Fraser, N. i Honneth, A. (2006) *¿Redistribución o reconocimiento? Un debate político filosófico*. Madrid: Morata.

Fraser, N. (2008). “La justicia social en la era de la política de la identidad: redistribución, reconocimiento y participación”. *Revista de Trabajo*, 4 (6), 83–99.

Hekman, S.J. (2004). *Private Selves, Public Identities: Reconsidering Identity Politics*. Pennsylvania: Pennsylvania State University Press.

Honneth, A. (2009). *Crítica del poder: fases en la reflexión de una teoría crítica de la sociedad*. Madrid: Antonio Machado Libros.

- Honneth, A. (1997). *La lucha por el reconocimiento: por una gramática moral de los conflictos sociales*. Barcelona: Crítica.
- Innerarity D. (2009). "Políticas del reconocimiento". *Hermes: Revista de pensamiento e historia*, 30, 4-12.
- Jordan, J. (1994). *Technical Difficulties*. Boston: Beacon Press.
- Kepel, G. (2012). *Banlieue de la République. Société, politique et religion à Clichy-sous-Bois et Montfermeil*. París: Gallimard.
- Kazyrytski, L. (2013). "Revueltas urbanas de jóvenes inmigrantes: Francia y España. Un análisis comparativo". *Indret: Revista para el análisis del derecho*, 2, 1-32.
- Kymlicka, W. (1999). *Ciudadanía multicultural: una teoría liberal dels drets de les minories*. Barcelona: Proa.
- Matijasevic, M.T. i Ruiz, A. (2012). "Teorías del reconocimiento en la comprensión de la problemática de los campesinos y las campesinas en Colombia", *Revista Colombiana de Sociología*, 35 (2), 111-137.
- Ogbu, J.U. (1986). "Class Stratification, Racial Stratification and Schooling". A: Weis, L. (ed.) *Class, Race and Gender in U.S. Education*. Buffalo: State University of New York Press, 163-82.
- Ogbu, J.U. (1987). "Variability in Minority School Performance: A Problem in Search of an Explanation". *Anthropology & Education Quarterly*, 18 (4), 312-334.
- Santos, B. (2003). *La caída del ángelus novus: ensayos para una nueva teoría social y una nueva práctica política*. Bogotá: ILSA.
- Santos, B. (2006). *Conocer desde el Sur. Para una cultura política emancipatoria*. Lima: Fondo Editorial de la Facultad de Ciencias Sociales.

- Stolcke, V. “¿Qué entendemos por integración social de los inmigrantes?”. A Checa, F., Checa, J.C. i Arjona, A. (eds.). *Inmigración y derechos humanos. La integración como participación social*. Barcelona: Icaria, 81-108.
- Taylor, C. (1991). *The Malaise of Modernity*. Toronto: Anansi.
- Taylor, C. (1994). *Multiculturalism: Examining The Politics of Recognition*. Princeton University Press.
- Taylor, C. (1996). “Identidad y reconocimiento”. *Revista Internacional de Filosofía Política*, 7, 10-19.
- Wagatsuma, H. i DeVos, G.A. (1984). *Heritage or Endurance: Family Patterns and Delinquency Formation in Urban Japan*. Berkeley: University of California Press.
- Walzer, M. (1982) (ed.). *The Politics of Ethnicity*. Cambridge: Harvard University Press.
- Wieviorka, M. (1995). *Face au Terrorisme*. París: Liana Levi.
- Wieviorka, M. (1999). *Violence en France*. París: Seuil.
- Wieviorka, M. (2001). “La violencia: destrucción y construcción del sujeto”, *Espacio Abierto*, 10 (3), 337-347.

Pedagogia i Treball Social

Revista de Ciències Socials Aplicades

Edita: Universitat de Girona

Disseny i maquetació: info@clam.cat · 647 42 77 32

Dipòsit Legal: GI.904-2010

ISSN: 2013-9063